

## HABER ÜRETİMİNİN SOSYOLOJİSİ<sup>1</sup>

Michael SCHUDSON

Çevirenler: Abdülrezak ALTUN\*

Meltem AĞDUK-GEVREK\*\*

Haber konusu ile ilgilenen sosyal bilimciler, gazetecilerin güvenmedikleri ve yanlış anladıkları bir dilde konuşurlar. “Haberin inşa edilmesinden”, “haber yapılışından”, “gerçekliğin toplumsal olarak inşasından”, “haber gazetecinin yaptığı birşey olduğundan” (Gieber, 1964: 173) bahsederler. “Haber, haber çalışanlarının kullandıkları metodların sonucunda ortaya çıkar” (Fishmann, 1980:14). “Haber gazeteciler tarafından üretilen birşeydir” (Cohen ve Young, 1973:97). Bu söylemi, günlük yaşam pratiklerini, çalışma arkadaşlarını ve kendi kurumlarını eleştiren gazeteciler bile saldırgan bulmaktadır. Benim de katıldığım ve gazeteciler ile sosyal bilimcilerin de bulunduğu birçok konferansta bu tarz bir “dil”in gazetecileri şiddetli bir savunmaya ittiğini gördüm. Bu tür platformlarda gazeteciler, başka şeyleri değil, dünyayı nasıl görüyorlarsa o şekilde, sadece gerçekleri yazdıklarını belirtmektedirler. Evet, bazen yanlışlık, bazen sansasyon, bazen de hata olabilir, ama sorumluluk sahibi hiçbir gazeteci hiçbir zaman haberleri uydurmaz.

Kendilerine yöneltilen eleştirilen karşısında, savunma ihtiyacı duyan akademisyenler, “biz bunu söylemiyoruz” diye cevap vermektedirler; “Biz gazetecilerin haberleri uydurduğunu söylemiyoruz, onların haberleri yaptığını söylüyoruz.”<sup>2</sup>

Haber metninin bir öykü olduğunu söylemek onun değerini azaltmaz, ya da onu gerçek dışı (fictitious) olmasıyla suçladığı-

1 Makale “Media, Culture and Society” (SAGE, London Newbury Park and New Delhi) Vol. 11 (1989), 263-288’den alınmıştır.

\* Araştırma Görevlisi, A.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

\*\* Araştırma Görevlisi, A.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

2 Çevirmeye çalıştığımız bu cümlemin İngilizcesini de vermenin daha anlamlı olduğunu düşünmekteyiz. “We don’t say journalists fake the news, we say journalists make the news” (Ç.N.)

mız anlamına gelmez. Bu, haberin tüm diğer kamusal dokümanlarda olduğu gibi kendi içsel geçerliliğini taşıyan inşa edilmiş bir gerçeklik olduğu konusuna daha duyarlı olmamızı sağlar. (Tuchman, 1976;97).

Doğal olarak, gazeteciler, gazetede ve ekranda, kelimeleri kullanarak öyküler yazarlar. Ne hükümet görevlileri, ne kültürel güçler, ne de "gerçek" kendi kendini sihirli bir şekilde harflara dönüştürmez, fakat et ve kemikten oluşan canlı gazeteciler "haber" dediğimiz öyküleri harfi harfine yaratırlar. Sosyal bilimciler, bunun birkez onaylandığında tartışmanın gerisinin kendiliğinden geldiğini belirtirler. (Gazeteciler buna, "bu bilim sayılabilir mi?" sorusuyla cevap vermektedir. Bilimadamları bilimi keşfetmekten çok yaparlar mı ya da rapor mu ederler? Akli başında, akademisyenler ve toplumbilimciler bu soruya "evet öyle" yanıtını vermektedirler.)

Bu nokta profesyonel gazetecilerin bakış açısıyla pek de uyuşmaz. Bir sosyolog olan Graham Murdock'a bir gazeteci, "haber ve haber programlarının tesadüfi olaylara karşı gösterilen tesadüfi tepkiler adlandırılabilceğini" söylemiştir. "Bunların, tekrar tekrar ortaya çıkmalarının temel nedeni tesadüftür. Adeta, istatistiki verileri altetmek istercesine, öylesine ortaya çıkan herhangi bir tesadüf" (1973:63). Haber üretimini inceleyen çalışmaların amacı, bu tesadüfilik duygusunun ardındaki gerçekleri makul bir düzen içinde ortaya çıkarmak ve açıklamaktır (ve gazetecilerin birtürlü farkedilmedikleri böylesi bir düzeni, bir ideoloji olarak anlamaya çalışmaktır).

Haber üretiminin sosyolojisi ile ilgili çalışmalar tarihsel olarak çok fazla gerilere gitmez. Max Weber, gazeteciyi toplumsal konumu itibarıyla politik bir insan olarak tanımlamıştır. Eski bir gazeteci olan Robert Park ise, haberin üretiminin ve haberin bizzat kendisinin bir nevi bilgi olduğunu yazar. Halen MacGill Hughes ise, eski bir çalışmasında, haberi insanların ilgisini çeken öyküler olarak adlandırmıştır. Fakat, haber kuruluşlarının bir ürün olarak haber üretmesi ile ilgili ilk ciddi çalışmalar, Amerikan araştırmalarına 1950'lerin başında "eşikbekçileri" (gatekeepers) kavramı ile girmiştir.

Bir sosyal psikolog olan Kurt Lewin "eşikbekçisi" kavramını kullandıktan sonra, birçok sosyal bilimci (White, 1950; Gieber, 1964) bunu gazeteciliğe uyarlamıştır. David Manning White, orta batının küçük bir gazetesinde, ajanslardan gelen haberlerin hangisinin gazeteye gireceğine karar veren orta yaşlı bir editörü incelemiştir. Bir hafta boyunca Mr. Gates (White editöre bu şekilde hitap ediyordu) araştırmacıya hem kabul ettiği, hem de reddettiği her haberden bir kopya vermiş ve her reddettiği öykü için de bunun gerekçesini açıklamıştır. Bu nedenlerden bazıları fazla açıklayıcı değildir; örneğin, "gazetede yeterli yer yok" gibi. Diğerle-



ri daha tekniğe dayalı ve profesyonelcedir; "aptalca bir yazı", "çok can sıkıcı" gibi. Bazıları ise açıkça politiktir; "propaganda" veya "fazla kızıl" gibi. Açıkça politik olan veya tercihli reddetme nedenlerinin oranı 423 haberde 18 tane olmasına rağmen, bu son nedenler White'ı eşikbekçiliği yorumlarında bir hayli etkilemiştir. Mr. Gates, Truman'ın ekonomik politikalarını beğenmediğini, aynı zamanda kendisinin anti-katolik olduğunu ve bu nedenlerin de haber seçimi konusundaki kararlarını etkilediğini açıkça kabul etmiştir. White, sonuç olarak haberin eşikbekçiliğinin kendi deneyim, tutum ve beklentilerinin ne olduğuna ilişkin özel bir şey olduğu kanısına varmıştır.

Mr. Gates'in haber seçimi konusundaki muhakemesi kişisel öznelliğe maledilebilir mi? Eğer öyleyse, editörler içinden daha geniş bir örneklem alınırsa, bazı değişiklik sonuçlar beklenebilir. Walter Gieber, 1956'da Wisconsin'de 16 editör üzerinde yaptığı bir araştırmada bunun aksini kanıtlamıştır (Gieber, 1964). İncelenen editörlerden hepsi, çeşitli haberleri esas olarak aynı yolla seçmektedir. Gieber ajanslardan gelen haberlerin hangisinin gazeteye gireceğine karar veren editörleri şu şekilde tanımlamaktadır:

Editör, haberin toplumsal anlamı ve etkisi üzerine düşünmek-tense, işinin teknik yönü ile daha fazla ilgilidir. Böyle olunca da seçme süreci içinde kişisel değerlendirmesi işin içine çok ender girmektedir. Haber odasındaki atmosfer, daha çok (gazete) işvereninin değerlerinin kabul edildiği tarzıdır.

Telgraf editörü, haber seçiminde politika değil alışlagelmiş bir iş yapmaktadır. Gieber'e göre, editör, daha çok üretimin hedefleri, bürokratik günlük işler ve haber odasındaki kişilerarası ilişkilerle ilgilenmektedir. (1964; 175)

"Eşikbekçisi" kavramı tümüyle uygun olmasa da hala kullanımdadır ve bize haber kuruluşu ile haber ürünleri arasındaki ilişkiyi anlamak için kolaylık sağlayan bir metafordur. Bu metaforla ilgili sorun, enformasyona sosyolojik olarak dokunmaması, kapıya gelen basit malzemenin zaten hazır olması ve gazetecinin bir eşikbekçisi olarak, sadece daha önce hazırlanmış olan haber parçalarının kapıdan geçmesine izin vermesidir. O zaman eşikbekçisinin görevi, ister istemez niceldir, yani enformasyonu gazetede ki yere veya haber programının uzunluğuna göre uydurmaktır. dahası Gieber'in çalışması şuna dikkati çekmektedir; metafor, bürokratik bir olguyu bireyselleştirmekte ve kapalı olarak kurumun yanlılığını bireysel öznelliğe dönüştürmektedir. Gieber'in analizi, aslında White'ın yanlılığını kanıtlamaktadır.

Bir eşikbekçisi hangi tür enformasyonun kapıdan geçeceğine, hangisinin geride kalacağına karar vermek için bazı ölçütlere ihtiyaç duyar.

Fakat bu, durumun karmaşıklığını küçümsemektir: çünkü haberler basitçe seçilen şeyler değil, inşa edilen şeylerdir. Esikbekçiliği metaforu, ne bunu, ne de basın için bilgi üretenlerin, eşikbekçilerinin haberi "kapıdan geçirme" işi sırasında kullandıkları ölçütlerden tahminlerde bulunması biçimindeki geribesleme döngüsünü açıklayabilir. Yeniyetmelerin izlemelerine izin verilmeyen filmlere ya da kendilerine içki servisi yapılmayan barlara girmek için konuşma ve tavırlarıyla kendilerini büyük göstermeye çalışmaları gibi, gazeteciler de aynen ürettikleri haberlerle "eşikbekçileri"ni nasıl aşabileceklerini sorun etmeye başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve hükümet, iş dünyası ve gazetecilik mesleği arasında başat arabulucu haline gelen (Schudson; 1978) tüm halkla ilişkiler endüstrisi işte bu geçecek "şeyin" nasıl inşa edilmesi gerektiğini öğrenmeye çalışmıştır.

1) Sonuç olarak, eğer eşikbekçiliği modelci fikir verici olduğu kadar karışıkça, bu süreci açıklayabilmek için hangi yaklaşım daha uygundur? Bu başlık altında üç perspektif ele alınabilir. Bunlardan birincisi, haber sürecindeki çıktı ile haber kuruluşunun ekonomik yapısı arasındaki ilişkiyle ilgilenen ekonomi-politik yaklaşımdır. Bir ürün olarak haber ile onu üreten kurumun ekonomik yapısı arasında kalan herşey, kâr amaçlı endüstri ile, muhafazakar ve sistemin sürmesine yardım eden haberlerin birbiriyle esasta içinde bulunduğu uygunluğun açıklanmasında üzerinde durulması gerek olmayan bir kara kutudur. Bu yaklaşım teorik olarak olgunluğunu ve eleştirel biçimini İngiliz Medya Çalışmaları'nda gösterir (Murdock; 1982).

2) İkinci yaklaşım ise anayol sosyolojide ortaya çıkar. Bu yaklaşım, toplumsal kuruluşların ve mesleklerin sosyolojisini inceleyen ve mesleğin ideolojisinde geleneksel ekonomi-politik perspektife benzemeyen bir şekilde, ana sorunu gazetecinin özerkliği ve karar verme gücüne/iktidarına getirir. Gazetecinin mesleki çabalarının kuruluş ve mesleki rutinlerce nasıl baskı altına alınmaya çalışıldığını anlamaya çalışır.

3) Yine bu yaklaşımlardan üçüncü, fakat daha yavaş gelişeni ise, kültürel veya antropolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşımı benimseyen biri, kurum ve iş rutinlerinin detaylarını dikkate almayarak, geniş kültürel sembol sistemlerinin zorlayıcı baskısını vurgular. Aynı zamanda yine gazeteciliğin semiotik analizleri ve gazetecilik ideolojileri bu yaklaşımın altına girebilir, ama genelde açıklayıcı şemalarının ne olduğu konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu yazıda, bu üç yaklaşımın güçlü ve zayıf yanlarını tartışmak istiyorum. Bunların tümünün birlikte ele alınmasıyla, haber üretimine ilişkin karşılaştırmalı ve tarihi sosyal bilimin eksikliği bir ölçüde giderilebilir.



### Haberlerin Ekonomi Politikliği

Bu perspektif, genellikle "komplo teorisi" olarak da karikatürize edilir. Ya da daha dar bir düşünce kalıbı içinde, gazeteyi çıkaran editörleri ve gazetecileri yöneten bir diktatör -kapitalist sınıf- vardır. (haber sosyologları hemen hemen yalnız kapitalist toplumlardaki haberleri incelemişlerdir. Bu da doğal olarak haberin karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına bazı sınırlamalar getirmiştir). Gazetecilerin, haberler üstünde insiyatifleri olduğu konusunu, editörlerin yayıncılarla nadiren karşılaşması ve gazetecilerin çalıştıkları kurumun başındaki yöneticinin kim olduğunu bilmemesi gibi gözlenebilir olguları gözardı etmesi açısından ekonomi politik yaklaşım kolayca birkenara konabilir. fakat, bu yaklaşımın daha gelişmiş versiyonu genellikle haberin gelişimini anlamak üzerinde durur.

Burada başka yerlerde olduğu gibi, önemli nokta haberin hangi yönünün nasıl açıklanıp anlaşılacağıdır. Bu yön "Haberin muhafazakar ve sistemi sürdürücü karakteri mi?" olacaktır. ekonomi politik yaklaşım ile uğraşan akademisyenler genellikle haberin bu özelliği üzerinde odaklanmazlar, fakat daha başka ihtimaller de vardır. Bunlardan biri, doğal olarak bunun tam karşıtıdır; basın, bazen muhalif, hatta nihilist, sisteme saldıran veya sistemi kötüleyen hükümeti sendeleten ve suçu teşvik eden bir güç olarak ortaya çıkar. Diğer durumlar da ise, analizi yapanlar haberin parlak yönlerini ortaya koymaya çalışırlar. Haber, sistem ve yapı üzerinde durmaktansa, niçin daha çok bireyler üzerinde durur? Habar niçin daha çok resmi kaynaklara dayandırılır? Bu soruların haricinde analizi yapan, haberin yazınsal karakterinin özellikleri üzerinde de odaklanabilir; haberde kronolojik bir giriş yerine niçin bir özet giriş, bulunmaktadır? Niçin Amerikan televizyonlarında haberlerin girişleri on onbeş saniyeden fazla değildir? Muhabirler, düzensiz ve rasgele raporları bütünüyle olduğu gibi vermek yerine resmi toplantıların önemli kısımlarını niçin özetlerler? (Paletz et al., 1971) "Neyin açıklanacağı" konusundaki karmaşık sorun, ya medyanın "tarafsız" ve "nesnel" habercilik kuralından nasıl saptığını ve bunun nasıl rahatsız edici birşey olduğunu ortaya koymak, ya da onun yerine, "tarafsız" ve "nesnel" habercilik adına yapılan haberciliğin aslında dünyayı toplumdaki egemen grupların bakış açısı ile sunduğu konusu ile ilgilidir. Bu doğrultuda, Glasgow Media Grubu'nun çalışmalarına karşı çıkan eleştirmenler, bu çalışmalarda televizyon haberciliğinin "yanlılığa" göre değerlendirilmesine itiraz etmektedirler, ama buradaki önemli nokta, televizyondaki haber programlarının ideolojik etkinliklerini, dengelilik ve tarafsızlığın yasal gereklilikleri üzerine yapılan gözlemlerin dolayısıyla kurmaktadır.

Ekonomi politik yaklaşım genellikle küçük parçalara bakmaktansa, büyük resme bakmayı tercih etmektedir. Bu onun hem güçlü, hem de zayıf yanıdır. Graham Murdock'un gözlemine göre; gazeteciliğin günlük pratikleri ile toplumun ekonomi politikliği arasındaki bağlantı dolambaçlı

bir ilişkidir. Bununla beraber Murdock, gazetecilik özerkliğine rağmen, siyasi olayların sunumlarının altında yatan durum tanımlarının iktidar sahiplerinden alınan durum tanımlarıyla çakıştığı sonucuna ulaşmıştır. (1973; 158)

Örneğin, Watergate Skandalı'nı yaşayan bir Amerikalı için böyle bir çıkarsamaya ulaşmak, skandalın kamuoyunda duyulmasından önce olduğundan, skandalı duyduktan sonra daha kolaydır. Peter Dreier'in çalışmalarına göre (1982), haberin kurumsal ve örgütsel düzeyde incelenmesi 1960'ların sonlarında ortaya çıkmıştır, çünkü o dönemde ekonomi politişin araçsalıcı yaklaşımı medyanın güncel faaliyetini yeterince açıklayamamaktadır. Birileri halen, Watergate Skandalı'nın sonuçlarının yalnızca meşru güç odaklarının bir çerçevede tutmak istedikleri şey üstünde tartışa dursunlar, "meşru güç odakları kavramı" öyle bir kırılma noktasına geldi ki, Washington'da iki dönem başkanlık yapmış bir kişi artık bu "meşru güç odakları" içinde değildi. (Medya ve büyük şirketler, içiçe geçmiş olmalarına rağmen 1970'lerin başından büyük şirketlerin, medyanın siyaset, doğal çevre ve ekonomi hakkında yazdıklarını niçin dehşet verici buldukları konusu Dreier (1982) için önemli bir sorun olarak durmaktadır.)

Aynı zamanda, siyasal elit tarafından geliştirilen durum tanımlarının haberlerde yinelenip pekiştirildiğini, en azından geniş bir çerçeveden sergilemek konusunda pek bir sorun yoktur (Murdock, 1973; 172). Amerikan basınının Vietnam savaşını böylesine keskin bir tavırla sorgulayabilmesi, ancak siyasi elitlerin bu savaş hakkında her zamankinden daha derin fikir ayrılıkları içinde olması ile açıklanabilir. Böylesi bir çatışmaya rağmen, basın yine de bu resmi görevlilerden bilgi aldı (Hallin, 1986).

Genellikle bir ürün olarak haberin genel hatlarını anlamak için ekonomik ve ekonomi politik yaklaşımlar, uygundur. Curran ve arkadaşları, okuyucu araştırmalarında farklı sınıflardan okuyucuların birbirlerine çok benzer yayın yapan gazeteleri okudukları sonucunun çıkmasına rağmen, seçkinlere yönelik yayın organları ile ve sıradan insanlara yönelik kitle gazetelerinin niçin bu kadar farklı olduklarını sorgulamaktadırlar. Bu sorgulama sonucunda ulaştıkları açıklamalar ise, reklamcılar için, küçük ve yoğun biçimde elit okuyucusu olan gazetelere reklam vermenin ~~razanımı~~ üzerinde odaklanır. Eğer Amerikan reklamcılarının şimdilerde üst katman okuyucu olarak adlandırdıklarına bir yayında ulaşma imkanı varsa, bunun gerektirdiği harcama yüzlerce farklı okuyucuya seslenen reklam için ödenenden daha az olacaktır.

Amerikan medya kuruluşların diğer başat kuruluşlarla birbirlerine kilitlenmiş olduğu doğrudur (Dreier ve Weinberg, 1979). Aynı zamanda az sayıdaki bazı kuruluşların Amerikan haber medyasındaki kontrollerinin de daha fazlaştığı bir gerçektir (Compaine, 1979; Bagdikian, 1983). Bu koşullar altında basının radikal düşüncelerin yetiştığı bir tarla olarak dü-



şünülmesi biraz zordur. Fakat bunun herhangi bir toplum ve zamandaki istisnaları da bulunabilir. Amerikan toplumunda ve 1960'ların sonunda Amerikan medyasındaki bir eleştirel değişim döneminde, herhangi bir ekonomi politik yaklaşımının kapitalist sınıfa yönelik olarak atfettiği Orwelci gücün oram hakkında kuşku uyandırmıştır. Kapitalist sınıfın kanaatleri yönlendirme ve kapalı bir söylemsel sistem yaratma yeterliliği sınırlıdır; birçok araştırmacının belirttiği gibi çağdaş kapitalizmde ideoloji bir "mücadele alanıdır".

ABD'de, ekonomi politik yaklaşımda en son ve en kapsayıcı çalışma Edward S. Herman ile Naom Chomsky'nin "Rızanın Üretimi" (*Manufacturing Consent*) adlı çalışmadır (1988). Bu çalışmada araştırmacılar, kitle iletişiminin "propaganda modeli" olarak adlandırdıkları bir modeli önermektedirler. Buna göre medya; devlet ve özel sektör faaliyetlerinde egemen olan özel çıkarı desteklemek için bir hareketlilik yaratmaya hizmet eder (1988; xi). Onlara göre medya yerleşik iktidara hizmet eder ve Amerikan basınının kendi içinde bazı küçük farklılıkların olmasına rağmen, bu ülkedeki başat haber kuruluşlarıyla SSCB'deki Pravda arasında çok büyük bir fark yoktur. Onlara göre, bu durumu kaçınılmaz olarak, haberin tekelleşmiş birkaç düzine kuruluştaki üretilmesi olgusu izler. Bu endüstri, kar için reklama, kaynak için hükümet yetkililerine bağımlıdır, kendisine sağ-kanat baskı gruplarınca gözdağı verilir ve anti-komünist ideoloji ile beyinleri doldurulur. Kapitalist sistemin "propaganda modeli" bu çıkarıcı sistemin -ki bu sistem oldukça heterojen bir yapıda ve ona atfedilenden daha fazla bir değişme kapasitesine sahiptir- sürmesi için oldukça kör bir araçtır. Chomsky ve Herman'ın çalışmalarında ABD'nin anti-komünist oydaşma ile tahrif edilen dış ilişkileriyle ilgili haberlere ilişkin verdikleri örnekler, özenli olmamasına rağmen, hala oldukça güçlüdür. Fakat bana göre, Chomsky ve Herman'ın inceledikleri örnek olaylardan birtanesi olan ve Daniel Hallin'in de ortaya koyduğu gibi, Orta Amerika'ya ilişkin haberlerin ele alınma biçimi anti-komünist bir referans çerçevesine bir on yıl önce olduğundan daha az oturtulmaktadır (Hallin, 1983).

Eğer ciddi bir ideolojik mücadele varsa, Herman ve Chomsky karşı çıkacak ama, bu nasıl ortaya çıkar? Ne tür kurumsal mekanizmalar, kültürel gelenekler veya iktidarın çelişkileri bu tür bir tartışma veya gözden geçirme için olanak sağlar? Buna ekonomi politik yaklaşım birşey söyleyemez. Farklı toplumsal kurumlar arasında ilişkilerin oluşturulması ile meşgul olduğunda, ekonomi politik ayrılıkların neler olduğunu tanımlayamaz. Daniel Hallin, Jürgen Habermas'ın çalışmasından bir alıntı yaparak, bunun aksine medyanın diğer hakim ajanlara bağlı olmadığını, çünkü medyanın kendi meşruiyetini kurmanın yanısıra, bir bütün olarak kapitalist sistemin de meşruiyetine hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır (Hallin, 1985). Eğer izleyicilerine karşı, kendi güvenilirlikleri ve doğrulukları konusunda iyi hizmet veremezlerse, medya etkisiz, basit birer kurum halini alır. Doğa Avrupa'daki resmi medyada olanların tam da

böyle birşey olduğunu düşünüyorum; sözkonusu ülkelerdeki medyanın baskı altında tutulduğuna dair yaygın kanı nedeniyle bu medyanın izleyicileri satır aralarını okuyarak bir sonuca ulaşmakla ünlüdürler. Ancak herhangi bir olayda ekonomi politik yaklaşımın zayıflığı, habercilik işinin örgütlenmesine ve bir ürün olarak haberin yaratılmasına pratiklerine yönelik olarak büyük bir akademik ilgiye yolaçmasından kaynaklanmaktadır.

### Haberciliğin Toplumsal Örgütlenmesi

Harvey Molotch ve Marilyn Lester bir denemelerinde (1974), haber öykülerinin habere konu olan olayın ortaya çıkışının planlı ya da plansız oluşuna göre veya olayı planlayanların aynı zamanda haber teşvikçileri olup olmadıklarına göre bir tipoloji geliştirmişlerdir. Eğer bir olay planlıysa ve planlayıcıları tarafından haber alması için teşvik edilmişse bu bir "rutin" haberdur. Eğer olay planlanmamış, fakat olayın ajanlarının dışında biri tarafından teşvik edilmişse, bu bir "skandal"dır. Eğer olay planlanmamışsa ve biri tarafından teşvik edilmişse, bu da bir "kaza"dır.

Bu tipoloji haberi, haber kuruluşunun nasıl farkettiğini ölçüt olarak tanımlar. Fakat bu haber tiplerinden hiçbirinde, haber medyası aniden oluşmuş bir olayı dünyayı izlerken aniden yakalayıp keşfetmez. Molotch ve Lester için değişik yayın organlarının haberlerindeki farkları yanlışlık olarak adlandıran eleştirmenlerin genellikle yaptıkları gibi haber anlatımı (news account) ile gerçeği karşılaştırmak bir hatadır. Bunun yerine, bir gerçeği yaratan nedenleri aramaktansa, başka bir gerçeklik yaratılabilir miydi diye bakmak gerekir. Haber, sürekli olarak iktidarı/gücü elinde tutanlarca inşa edilen olayların ortaya çıkardığı politik işin bir "gerçekliği"ni sağlar (1976:111). Molotch ve Lester, gazetecilikte "nesnellik varsayımı" denen şeyi reddetmektedirler, çünkü medya nesnel değildir. Fakat hakkında nesnel olunabilecek gerçek bir dünya da vardır. Molotch ve Lester için, gazeteler dış dünyayı yansıtmazlar, fakat başkalarının deneyimlerini belirleyen iktidar sahiplerinin pratiklerini yansıtır (1974:54).

Peki bu pratikler nelerden oluşur ve içinde neyi barındırır?

Mark Fishman, 37 editöryel çalışanı bulunan ve 45.000 tiraja sahip bir Kaliforniya gazetesinde bir katımlı gözlem çalışması yaparak, haber üretim sürecini incelemiştir. Sonuçta, gazetecilerin devletin bürokratik organizasyonuna büyük oranda uyduklarını ve gazeteciler için dünyanın bürokratik bir şekilde oluştuğunu bulmuştur (1980:51). Çeşitli konularda uzmanlaşmış gazetecilerden oluşan bir organizasyon öyle bir yapılanmıştır ki, bu tür muhabirler, haberlerinin büyük bir çoğunluğunu resmi yetkililerinden almaktadır. Gazetecilerin toplumu bürokratik olarak yapılanmış görmesi, olayların incelenmesinin de buna göre yapılmasını gerekli kıl-



maktadır (1980:51). Bürokrasi ile meşgul olan gazetecilere en büyük avantajı, bürokrasinin sürekli bir “olay” yaratıcı sistem olması sağlar. Bürokratlar, güvenilir ve devamlı birer haber kaynağıdır.

Birbiri ardına gelen araştırmalar, ulusal ve bölgesel düzeyde de olsa, aynı önemli gözlemlere ulaşmıştır; gazetecilerin gün be gün habere dönüştürdükleri öyküler gazeteciler ile resmi yetkililerin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Bazıları resmi yetkililerin herşeyi kontrol altında bulundurdıklarını iddia etmektedirler (Gans, 1979:116; Cohen, 1963:276). Resmi yetkililer de dahil olmak üzere bazı medya eleştirmenleri, bunu gazetecilerin yaptığını belirtiyorlar (Hess, 1984:109). Fakat, haber üretiminin canalcı noktası olan “muhabirlere yetkililer arasında bir bağlantı olduğu ve haber bürokrasisi ile hükümet bürokrasisinin temsilcileri arasındaki karşılıklı etkileşim konusu”nda küçük bir şüphe bulunmaktadır. Bir muhabirin, Delmer Dunne’ye söylediği gibi, bir muhabirin en önemli aracı haber kaynakları ve onların kullanma biçimidir (1963:41). Stephen Hess de bu olguyu, Washington muhabirleriyle yaptığı bir araştırma sonucunda onaylamaktadır. Hess’in yaptığı bu çalışmada, Washington muhabirleri, örnek alınan 865 öykü için 3967 görüşme yapılmışlardır. Görüşmeleri yapan muhabirler yaptıkları görüşmelere dayanarak yazdıkları haberlerin 3/4’ünde hiçbir doküman kullanmamıştır (1981:17-18). Hess, muhabirlere doğrudan yetkililer tarafından verilen “basın bültenlerini” farklı bir iletişim aracı olarak kabul etmekle birlikte, doküman olarak saymamaktadır. Gaye Tuchman’ın bir araştırmasına göre, kaynakları tanımak muhabirin profesyonel statüsünde önemli bir noktadır. Tuchman araştırmasında, “O şehirdeki en iyi politika muhabiridir. Herkesten daha çok kaynağı vardır” gibi sözlerle tanık olduğunu söylemektedir (1978:68). Muhabir yetkili ilişkisinin, haberi, hükümet ve yerleşmiş diğer otoritelerin/güçlerin bir aracı yaptığı açıktır. Sonuç olarak, az kaynağa sahip kuruluşlar, habere ulaşmada zorluk çekerler (Goldenberg: 1975). Eğer bunlar haber olarak sunulacaksa, Todd Gitlin’in belirtildiği gibi, kurumlaşmış örgütlerinkine benzer örgütsel etkileşim biçimlerine uyulması gerekir (Gitlin: 1980).

Haberciliğin sosyal organizasyonuna ilişkin ikinci eleştirel bakış, dikkatini muhabir-editör ilişkisinden çok, muhabir-yetkili ilişkisine çeker. Bir yandan akılları editörü memnun etmek olan muhabirlerin hangi biçimlerde oto-sansür uyguladığı konusundaki ilk çalışmalar bir yana bırakılsa da, sistematik sosyolojik çalışmaların bu konuda henüz başarılı olmadıklarını söyleyebiliriz (Breed, 1955:80). Kuşkusuz habercilikle ilgili örnek olay çalışmaları, genellikle zararlı olan editör müdahalelerinin etkilerini ortaya koyarlar (Crouse, 1973: 186; Gitlin, 1980; 64-65; Hallin, 1986:22). Ama araştırmalar habercilikteki toplumsal ilişkilere editörün bakış açısından pek az bakarlar. Birçok araştırma haberin yazılması, yeniden yazılması ve basındaki rolü üzerinde durmaktansa, haberin toplanması aşaması üzerinde odaklanmaktadır.

Araştırmalar gerçek etkinin haber öykü biçiminden kaynaklandığını öne sürdüğünden, bu kaçınılmazdır. Hallin (1986), Herman ve Chomsky (1988) ile Lipstadt (1986) "ABD gibi liberal bir toplumun basınında bile birçok haber, ki buna karşıt fikirler ve enformasyonlar da dahildir, gazete-ye girer" demektedirler. Buradaki sorun enformasyonun nerede ortaya çıktığı ve nasıl verildiği ile ilgilidir. Halin Vietnam haberlerinde ters piramidin tersine çevrildiğini öne sürer. Bilgi ne kadar hakikate yakınsa, o oranda haberde arka sıralarda yer almaktadır (1986:78).

Haber sosyolojisi için teorik kaynaklardan biri, (Molotch ve Lester ile Tuchman ve diğerlerinin çalışmalarında olduğu gibi) sembolik etkileşimcilik (interactionism) ya da toplumun toplumsal-yapısalcı görüşü olmasının yanında, diğer bir tamamlayıcı kaynak da örgütsel ve bürokratik teoridir. Şayet bir yandan, haber yaratımı "gerçekliğin" toplumsal üretimi olarak görülürse, diğer yandan da, birinin üretilmiş diğer herhangi bir mal gibi üzerinde çalışabileceği bir örgütsel ürünün toplumsal üretimi olarak da alınabilir. Bu son görüş açısı açıktır, örneğin, Edward Jay Epstein'in eski bir (1973) çalışması Harvard Üniversitesi'nde örgütsel teori hakkında verdiği bir siyasal bilimler seminerinin sonucunda oluşmuştur. Seminer varsayım olarak, örgüt üyesinin kendi kişisel değerlerini, örgütün gereksinimlerine uygun olarak değiştirdikleri görüşünü almıştır (1973: xiv). Bireyleri değil, örgütleri anlamak ihtiyacında olan biri, örgütün çıktısını analiz etmelidir -bu örnekte örgütün çıktısı haberdir. Epstein'in çalışması, 1968 ve 1969 yıllarında ulusal şebekedeki haber programları üzerinde bir alan araştırmasıyla haber üretimini açıklarken, televizyon haber üretiminin örgütsel, ekonomik ve teknik gereklerini vurgular. Diğer birçokları gibi, Epstein'in çalışması da televizyon haberlerinde teknik zorlamaları özellikle dikkate değer bulur. Elbette bunlar, geçtiğimiz yirmi yılda, kökten ve hızlı bir değişim geçirmiştir- bu teknolojik devriminin ciddi bir tarihsel dökümü ise yazılmayı beklemektedir.

Haber yapan, kaynaklarla görüşen, resmi kaynaklardan gelen basın bildirilerini yeniden yazan ve nadiren (fakat fırsatlara bağlı olarak) gizli ya da karmaşık hikayelerin ortaya çıkarılması için insiyatif alan gazeteci kimdir? Şayet örgütsel kuramcılar genel olarak doğruyu söylüyorlarsa, onların kim oldukları ve nereden geldikleri önemli değildir; onlar gazeteciliğin günlük ritüeli içinde, değerler ve günlük işleyişe dönük olarak, hızla toplumsallaşacaklardır. Gazetecilerin mesleklerindeki yanlılıklarını ortaya çıkarmak amacıyla medya personelinin toplumsal geçmişlerini (background) incelemek bazı akademisyenler için hala ilginç bir konudur. Bu düşüncenin altında ABD'de haber çalışanlarının-Amerikalıların kavrama atfettikleri çok özel anlam içinde- biraz fazla "liberal" olduğu ya da olmadığı çelişkisi yatar. S. Robert Lichter, Stanley Rothman ve Linda S. Lichter'in, sonuçları "The Media Elite: American New's Powerbrokers" (1986) adlı kitapta yayınlanan çalışmaları, ABD'de Haberin "liberal" yönde bir yanlılık içerdiğini, çünkü, seçkin haber örgütlerinde çalışan ge-



zetecilerin kendilerinin liberal olduğunu gündeme getirmektedir. 240 seçkin gazeteci üzerinde yaptıkları anket, ilk başlarda yapılan çalışmalardan tanıdık oldukları bir örüntü ile karşılaşır- bu gazetecilerden pekçoğu, kendini liberal ve demokratlara oy verme eğiliminde olarak tanımlar. Bu çalışmalar, araştırma kapsamındaki ulusal gazetelerde çalışan gazetecilerin "homojen" bir biçimde liberal, zenginlik ve güç ile büyüyen kozmopolit bir zümre olduğunu ileri sürer. Bununla beraber "homojenlik" kavramı % 54'ünün kendisini liberal, % 46'sının ise ılımlı ya da muhafazakar olarak tanımladığı bir grubu ifade edemez (Lichter ve diğerleri, 1986: 28). Grup toplumsal konularda (% 53'ü evlilik dışı ilişkileri yanlış bulmuyor), ekonomik konularda olduğundan (% 13'ü hükümetin büyük şirketlere sahip olabileceğini düşünüyor) daha fazla liberaldir. Lichter ve Rothman'ın alay eder tarzda öne sürdükleri gibi gazeteciler "liberal" değildir. Kapitalizmin sunduğu çerçeveleri büyük bir çoğunlukla kabul etmelerine rağmen, bazıları onun daha insansı olması gerektiğini de arzulamaktadır. Bu nedenle onlar, belki de, Herbert Gans'ın seçkin gazeteciler üzerine yaptığı katımlı gözlem çalışmasında karakterize ettiği gibi, "ilerici" tanımlamasıyla daha iyi ifade edilebilirler (1985).

Rothman ve Lichter'in yaklaşımındaki gerçek sorun, haber üretiminin, görüşleri habere dönüştürülen resmi görevlilerden daha çok, gazetecinin görüşünü yansıttığına dair yeterince kanıt sunamamasıdır (Gans, 1985). Gazeteciler, tarafsızlık ideolojilerine, profesyonellik duygusuna, doğruluğa olan sadakatlarına ve profesyonelce tanımlanmış nesnelliklerine açıkça ve genellikle tutkuyla bağlıdırlar. İşlerini yaparken, kişisel politik eğilimlerinden korunmak için profesyonel bağlılıklara ve kurallara sahiptirler. Dahası politik eğilimleri oldukça da zayıf olabilir. Çeşitli gözlemler, önde gelen Amerikan gazetecilerinin bu denli fazla liberal ya da muhafazakar olmadıklarını, apolitik olduklarını ortaya koymuştur. Robinson ve Sheehan (1983), CBS ve UPI adlı yayın kuruluşlarında çalışan gazetecilerle yaptıkları görüşmelerde, çoğunun ılımlı ya da çok fazla politik olmayan kişiler olarak göründüklerini belirlemişlerdir. Stephan Hess, Washington gazetecileri ile ilgili yaptığı çalışmada, benzer sonuçlara ulaşmıştır: "Washington gazetecileri basını eleştirenlerin ileri sürdüğünden daha apolitiktir. Washington haberlerinin eğilimi ideolojiden çok gözlemlendiği açının bir sonucudur" (1981:115).

Rothman ve Lichterler'in toplumsal-bütünlemeci (social composition) yaklaşımına karşıt olarak, örgütsel yaklaşımda esas olan şey, a) bireysel aktörlerin kişisel niyetlerine rağmen örgütlerce dayatılan sınırlamalar ve b) herhangi bir sistemde gerçekliğin "toplumsal inşası"nın kaçınılmazlığıdır. Son nokta çok önemlidir. (hepsi olmamasına rağmen), toplumsal-örgütsel bakış açısından olan pek çok araştırmacı, gazeteciler ya da gazetecilik yapan örgütlerin çarpıttığı gerçekliğin varlığına dair güçlü iddiaları terketmektedir. Haber, olgusal dünya üzerine bir rapor değildir: haber, "mutlaka günlük ve taze olmak zorunda olan ve bir tüketici

haber tarafından tüketilebilir bir üründür" (Tuchman, 1978:179). Haber, zaten varolan olguların derlenmesi, toplanması değildir, fakat olgular, Tuchman'ın da ileri sürdüğü gibi, örgütsel olarak tanımlanır-olgular, "ne bilinmesi ve nasıl bilinmesi gerektiği arasındaki ilişkinin belirlediği profesyonel geçerliliği olan yöntemlerce derlenip toparlanan uygun enformasyondur. Haberlerde olguların doğrulanması, siyasal ve profesyonel bütünleyicilerin her ikisinin varlığı ile mümkündür" (1978:82-3).

### Kültürelci Yaklaşım

Molotch ve Lester ile Tuchman için, haberin "yapılanmış" birşey olduğu olgusu, onun toplumsal olarak yapıldığını, haber üreticilerinin birbirleriyle ilişki içinde incelikli bir yöntemle oluşturulduğu önermesini içerir. Fakat haberin insanlarca inşa edilen birşey olduğu üzerine vurgu yapılması, farklı bir yön alabilir. Antropolog Marshall Sahlins, farklı bir bağlamda, "bir olay yeryüzünde şimdi olan birşey değil, olan kesin birşey ile, kabul edilmiş bir sembolik sistem arasındaki ilişkidir" (1985:153) diye yazmıştır. Molotch ve Lester, Tuchman ve "kültürün üretimi"ni vurgulayan diğerleri, ilk elde, günlük etkileşimin içinde olduğu "kültürel veriler" üzerinde odaklanmamışlardır. Bu kültürel veriler, detaylı tarihsel analizler yapılarak açığa çıkarılmış olsalar da, çalışmanın yapıldığı zamandaki sosyal örgütün özellikleri ile bağlantılandırılmamış olabilir. Bu kültürel veriler bağlamında, muhabirler ile resmi görevliler işlerini yaparlarken aralarındaki ilişkileri düzenleyen kabul edilmiş bir sembolik sistem kültürün bir parçasıdır.

Haberler hakkındaki bu "kültürel" bakış herhangi bir "okul" biçiminde bir sisteme bağlanmadığı gibi, derlenip toparlanmamıştır da. Gerçekten de, sanırım, haber üretimine ilişkin pek çok konuda "kültürel" bir bakış açısı, toplumsal örgüt bakış açısı ile karıştırılmaktadır (ya da onu örtmektedir). Bununla birlikte, bu durum çözümsel olarak açıktır. Örgütsel bakışın insanlar arasındaki ilişkilerde haberlerin etkileşimsel belirleyicilerini bulduğu yerde, kültürel bakış, düşünceler ve semboller arasındaki ilişkilerde haberlerin sembolik belirleyicilerini saptar. Bu durum bir kültürelcinin evrensel kategorilere gitmek zorunda olduğu anlamına gelmez, ama buna rağmen bu sadece olasılıklardan biridir. Örneğin Frank Pearce İngiltere'de eşcinsellerle ilgili haberleri incelerken, teorik başlangıç noktası olarak, antropolog Mary Douglas'ın toplulukların kendi kültürel kavramlarını temiz ve saf korumaktan hoşlandıkları ve kültürün belirlenmiş kategorilerine uymayan kuraldışılıklardan hoşlanmadıkları görüşünü almaktadır. Eşcinsellik, onu, kadın ve erkek ilişkileri açısından kökten bir zıtlık olarak alan toplumlarda bir sapkınlıktır. Böylece eşcinseller, haberciler için toplumun yerleşik ahlaki düzenini ve onun kavramsal ve sembolik yapısını koruma ve güçlendirmeyi gözatan kültürel öğelerle dolu bir konu sağlar. Pearce'ın deyimiyle, eşcinseller hakkındaki haberler, "olumsuz bir referans noktası..." olarak, yerleşik ahlaki değerleri güçlendirmek



için fırsat oluşturan ahlaki bir öykü olabilir. Bu anlamlar içinden bu gerilim toplumsal sistem ile ilişkilendirilmiş ve "gelenekselleştirilmiştir" (1973:293).

Eğer Mary Douglas, Pearce için bir referans noktası ise, Sigmond Freud bir diğeridir (herne kadar belirtilmemişi de). Pearce, R.D. Lang'ın insanların sansasyonel basın organlarında yer alan bu tür öyküleri okumaktan hoşlandıklarına dair gözlemini kanıt olarak gösterir. Çünkü bu haberler okuyucuya tartışılması ya da hayal edilmesi yasak edilmiş, ancak hoşlanılabilir duyguların başkaları aracılığıyla deneyimlenmesini sağlar. "Bu hoşgiden duygular yadsıdığımız ama yokedemediğimiz duygulardır." Pearce "belki de bunlar sansasyonel gazeteler aracılığıyla tekrar tekrar yaşanmaktadır" diye yazmaktadır (1973:291).

Rastlantısal olarak, bu tür gözlemler haber kuruluşlarına ilişkin analizlere, haber sosyolojisi çalışmalarında göreceli olarak az bulunan birşey olan, izleyiciler hakkında genel bir fikir edinme olanağı da verir. Kitle iletişim araçlarından birşeyler alan izleyicilerin "kullanımları ve doyumları" hakkında iletişim çalışmaları içinde elbette geniş bir literatür vardır. Ancak, bu tür çalışmalara, "böylesi haberleri niçin okuruz" sorusunu açıklamaya çalışan araştırmacılarca nadiren başvurulur. Bu bir gözden kaçırma değil midir? Belki de değil, çünkü gazeteciler tipik olarak okuyucuları hakkında çok az bilgiye sahiptir. Herbert Gans'm da işaret ettiği gibi, haber dergilerinde ya da televizyon programlarında çalışan muhabir ve editörler:

"gerçek izleyicileri ve onlardan yansımış geribeslemeler hakkında çok az bilgiye sahiptir. İzleyicilerinin belirsiz bir imajına sahip olmalarına rağmen, bu konuya çok az dikkat ederler; bunun yerine üstleri, amirleri ve kendileri için film çeker ve yazarlar... yani onları ne ilgilendiriyorsa, izleyiciyi de o ilgilendirir." (1979:230).

(Fakat bu daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyan bir alan olabilir).

Paul Hartman ve Charles Husband, kitle iletişim araçlarında ırksal çalışmalara ilişkin haberlerin analizini yaptıkları çalışmalarında, İngiliz kültürel geleneğinin yabancıları, özellikle de siyahları aşağılayıcı öğeler içermesini önemli olarak nitelerler. Medya, kültür içinde, onunla beraber işler ve (işleyişi sırasında) kültürel sembolleri kullanması için zorlanır (1973:274). Bu durum, medyanın sahiplik ilişkilerine ya da resmi yetkililer ve gazetecilerin toplumsal ilişkilerine bakmaksızın doğrudur. Bu (mevcut durumu) açıklamanın, toplumsal olmaktan öte kültürel bir yoldur.

Habere kültürel yaklaşım, gazetecilerin gördükleri şeyin haber olduğunu nasıl anladıkları ile ilgili belli belirsiz yorumlarını anlamaya çalış-

makla alakalıdır. Haber fotoğrafları üzerine yaptığı çalışmada Stuart Hall, gazetecilerin hakkında sıkça konuştukları belirsiz “haber değerleri”ni ya da “haber duygusu”nu tanımlamaya çalışmıştır.

“Haber değerleri modern toplumda anlam yapılarının en anlaşıl-  
maz (şeffaf olmayan) olanlarından biridir. Bütün ‘doğru gazete-  
ciler’ ona sahip olduklarını sanırlar: oysa pek azı ona sahiptir ya  
da tanımlamaya ve tarife gönüllüdür. Gazeteciler haberdan,  
sanki kendiliğinden seçilmiş birşeymiş gibi bahsederler. Dahası,  
sanki en önemli haber öyküsü ve haber açısının (news angles)  
tanrısal bir ilhamın sonucunda oluştuğundan sözederler. Dünya-  
da hergün olan milyonlarca olaydan, sadece küçük bir kısmı  
‘potansiyel haber öyküleri’ olarak ortaya çıkar ve bu kısımdan  
da küçücük bir bölümü medyada günün haberleri olarak gerçek-  
ten üretilir. Sonra, biz, profesyonel olarak bu işin nasıl döndü-  
ğünü bilmemize rağmen gizli bir seçici aygıt olarak işlev gören  
ve “yapının derinliğine gizlenmiş öğeler” ile ilgilenir görünür-  
rüz. (1973:181)

Bu bana kesinlikle doğru gibi geliyor. Ve Gaye Tuchman, “haber  
yargısal kutsal bilgidir, gazetecinin gizli yeteneği onu diğer insanlardan  
ayrı kılar” diye yazarken aynı biçimde doğru yazmaktadır (1972:672).  
Sorun onun ne işe yaradığıdır. Bunu, şimdilerde oldukça kabul görse de,  
hegemonik bir sistemin “sağduyusu” ya da “ideoloji” olarak etiketlemek  
bana oldukça basit gelmektedir. Bunu böylesi basit bir biçimde etiketle-  
mek, insanların inançlarını ve tutumlarını gerçekte olduğundan çok daha  
fazla benzeştirir, içselleştirir ve işlevsel bir sisteme dönüştürür. Grupların  
kendi amaçları için kullanabilecekleri ve onları idare eden pek çok inanç,  
insanın bilincine çok daha fazla derinlemesine kök salmıştır ve bu durum  
insan topluluklarında kapitalizm, sosyalizm, endüstriyalizm ya da diğer  
herhangi bir sosyal organizasyon ve idarenin modern sisteminden çok  
daha fazla yaygınlıkta bulunabilir. Örneğin, pedersahi ve cinsiyetçi görüş-  
ler, kapitalizme hizmet için dönüştürülebilir, fakat bu onları aslen kapita-  
list yapmaz; ne de bu durum, onların mükemmelen ya da doğuştan gelen  
bir biçimde korunması için kapitalist yapı ve gerekliliklerine uygun ol-  
dukları anlamına gelir.

Daha belirgin bir örnek, bu sorunun pek çok boyutunu günümüzde  
canlandırmaya yardımcı olabilir. Johan Galtung ve Mari Ruge haber öy-  
külerinin niçin bu denli “kişiselleştirilmiş” olduklarını sormaktadırlar.  
Gazeteciler niçin kişiler hakkında yazarlar da, yapılan hakkında yazmaz-  
lar, bireylerinkini yazarlar da, toplumsal güçler hakkında yazmazlar? Bu  
sorulara karşılık olabilecek bazı açıklamalar sıralarlar, bunlardan bir  
kısmı “kültürel” olanın altını çizer. Bu açıklamalarda, kültürel “idealizm”  
vardır- batılı görüşe göre, bireyler kendi kaderlerinin yaratıcısıdır ve  
özgürce yapacakları hareketleri için de sorumluluk taşırlar. Metinde “öz-



deşleşme" sağlama (kurma) ihtiyacından kaynaklanan, bir öykü anlatma (öyküleme) biçimi vardır. İnsanlar öyle bir zaman diliminde eylemde bulunurlar ki, bu haber medyasının ritmine de uyar. Bu ritimde eylemleri yapısal bir bütünlüğe dayandırmak ve 24 saatlik dilim içinde yer alan belli olayları bu yapıyla bağıntılandırmak zordur.

Bu son nokta özellikle ilginçtir. Bu 'toplumsal yapısal' mı yoksa, 'kültürel' bir olgu mudur? Bazı yanıtılara göre yapısaldır-eğer medya günlük olmaktan öte, aylık ya da yıllık çalışıyor olsaydı, belki de toplumsal güçlerin açıklamalarını daha alışıldığı biçimiyle verecekti. Gerçekten, araştırmacı gazeteciliğin 'yılsonu değerlendirmeleri' toplumsal eğilim ve yapısal değişmelere, günlük haberlerde olduğundan daha fazla dikkat yöneltmektedir. Fakat, basının büyük bir kısmının günlük olarak çalışması onun büyük kısmıyla yapısal ve kültürel olduğu olgusunu açıklayabilir mi? Esasen, gazetecilik kurumlarını kaçınılmaz olarak insan ve kişi merkezli yapan, basının, iş dünyasının hükümetin ve yaşamın günlük döngüsüne ilişkin olarak, bazı temel öncülleri var mıdır?

Ya da birey üzerinde daha çok durmaya yol açan insan algısının daha fazla ya da az evrensel süreçleri olabilir mi? Bu acaba Amerikan ya da batı kapitalizmine özgü bir şey midir, yoksa psikologların dediği gibi arka plan durumlarına veya büyük ölçekli eğilim ya da yapılara atfedilmesi gereken sorumluluğu bireylere atfetme biçiminde ortaya çıkan insanı düşüncenin nedensel kurgusunda varolan temel bir atıf hatası mıdır?

Haber üretim sürecinin haber örgütlerinin politik, ekonomik ve sosyolojik analizlerinin ele alamayacağı çok farklı yönleri olduğunu kabul etmek için insan doğası ve çıkarlarına ilişkin evrensel özellikler olduğu varsayımını benimsemek gerekmez (bunu bütünüyle gözardı etmek pek akılcıca birşey olmasa da). Richard Hoggart, yapılanmış haberin geçtiği en önemli filtrenin "bize bazı şeylerin söylenebileceğini, bazılarının ise söylenmemesi gerektiğini vurgulayan soluduğumuz kültürel hava ile toplumumuzun bütün ideolojik atmosferi" olduğunu yazmıştır (Bennett, 1982:303). "Kültürel hava" bir yandan yönetici grupların ve kurumların yarattığıdır, fakat diğer yandan, bu onların kurum olmalarının da bağlamını oluşturur.

Kültürel hava biçim ve içeriğin ikisine birden sahiptir. İçerik - varolduğu kabul edilen değerlerin özü- genellikle tartışılmıştır. Gans (1979) Amerikan gazeteciliği için, ırk üstünlüğüne inanmış (ethnocentrism), başkalarını düşünen demokrasi, sorumlu kapitalizm, küçük kasaba pastoralizmi, bireycilik ve modernizmi merkez olarak alan, ve genelde Amerikan gazeteciliğinin sorgulanmamış değerlerinden oluşan bir listeye ulaşmıştır. Bu değerler, haberin toplanmış ve çerçevelenmiş birşey olduğu görüşünü içeren sorgulanmamış ve genellikle farkedilmemiş arda-

(background) varsayımlardır. Eğer içeriğin bu öğeleri ideolojinin geleneksel nosyonuna ya da bir hegemonik sistem sağduyusuna oldukça iyi bir biçimde uyarsa (Gans bunları paraideoloji diye adlandırır), biçimin görüşünü genel olarak anlaşıldığı şekliyle ideolojiden daha uzak bir düzeyde işler.

"Biçim" kavramıyla, hikaye, hikaye anlatma, insanın ilgisini çeken olaylar ve medyanın ürettiği haberlerin bütün sunum biçimlerinin dilsel ve fotoğraflık sunumlarının kabullenimlerine atıfta bulunmaktayım. Her ne kadar, haberi edebi bir form olarak tanımlayan sosyolojik çalışmalar, miras aldıkları ve gazetecilerin işlerini yaparken ana kaynaklarını oluşturan hikaye etmenin, dışsal dünyayı tasvir etmenin ve cümle inşa etmenin kültürel geleneklerini göstermek konusunda, inşa edilmiş dünya hakkındaki yaşamsal varsayımların çokluğu ile önemli katkıda bulunsalar da; Weaver (1975). gazete haberlerindeki "ters piramit" yapısı ile televizyon haberlerinin "tematik" yapısı arasındaki bazı sistematik farklılıkları göstermiştir; Shudson (1982) ters piramit biçiminin 19. yüzyıl Amerikan gazeteciliğinin kendine has bir gelişimi olduğunu ve birilerinin gazetecileri üstü kapalı biçimde birer politik uzman olarak yetkili kıldıklarını, politikanın kendisini, partizanlardan uzmanlar tarafından tartışılan bir konu olarak yeniden tanımladıklarını ileri sürmüştür; Halin ve Mancini (1984) İtalya ve ABD'deki televizyon haberlerini karşılaştırarak, haber yazımının resmi kabullenimlerinin analizcilerce televizyon teknolojisine ya da gazetecilerce, aslında sorun içindeki ülkenin politik kültürünün kendine has özelliklerinden çıkan "şeylerin doğasına" bağlandığını göstermiştir.

### Sonuç

Habere ilişkin olarak, bu çalışmada gözden geçirilen yaklaşımlar genellikle, haber işinin doğasında meydana gelen değişiklikleri görmezden gelme eğilimindedirler. William Rivers, Leo Rosten'in yaptığı çalışmadan bir kuşak sonra yine Washington muhabirleriyle çalıştığı zaman, soruların bazılarını aynen kullanmasına rağmen, önemli sayılabilecek farklılıklar bulmuştur. Daha önemlisi Rivers, 1930'larda olduğundan daha farklı olarak, muhabirlerin merkez büroların direktiflerinden daha bağımsız olduklarını belirlemiştir. Leon Sigal, New York Times ve Washington Post'un birinci sayfalarında zaman içinde meydana gelen değişimleri incelediğinde, 1950'lerden 1970'lerin başına kadar, haber öykülerinin tek kaynağa bağımlı olduğunu veya kurumsal hiyerarşik en alt kademelerdeki bürokratlardan toplanan (bazen asi ve ayrılıkçı) bilgilerin üstüne oturtulduğunu gözlemlemiştir. 1880'lerin 'başkanlık' konusunu işleyen haberleri üzerine yaptığım çalışmada, bu haberlerin konuşmanın önemli noktalarını özetlemeyi denemediğini, fakat 1910'larda özet başlığın, bir kesinlik, bir duygu içinde günün ana politik gerçekliğinin basın otoriteleri tarafından tanımlanmasının standart bir biçime dönüştüğünü ortaya koydum. Anthony Smith (1980) gazetecilik değerleri ve uygulamalarında değişimi in-



celediği çalışmasında İngiliz gazeteciliğinde haber işinin doğasında büyük değişimler saptamıştır. Genel olarak, basın üzerine yapılmış tarihsel incelemeler, zaman içinde haber üzerine yapılan çağdaş sosyolojik çalışmalarda sıkça sözü edilen ve hesaba katılan haber toplama ve yazmanın farklı biçimlerini gözler önüne serer.

Burada gözden geçirdiğimiz üç yaklaşımın tümü, tarihsel çalışmalara olduğu gibi karşılaştırmaya kayıtsız kalma eğilimindedir. Hatta bu dergideki Anglo-Amerikan değişimi, tamamen karşılaştırmalı bir çalışmaya girişmeye gönülsüz olanları teşvik etmeye yardımcı olmuştur. Karşılaştırmalı araştırma elbette sıkıcıdır, hatta bilgisayar ağları ve kelime işlemcilerin çağında daha da sıkıcıdır. Dahası, medya çalışmaları gerçekten, ulusal siyasal gelişmelerle ve konularla ilintilidir -siyasal gerçekliğin, günlük tanımlanması üzerinde bir akademik üstsöylemdir. Araştırma konusu, sonradan normal olarak karşılaştırmalı konulardan izole edilmiş bir biçimde tasarlanır. Eğer bu medya çalışmalarının mevcut günlük siyasal gelişmelerle olan bağlarını desteklerse, bu onun bir sosyal bilim olarak uzun dönemli değerini azaltır.

#### KAYNAKLAR

- Bagdikian, B. (1983) *The Media Monopoly*, Boston:Beacon Press.
- Bennett, T. (1982) 'Media, "Reality", Signification' pp. 287-308 in M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran and J. Woollacot (eds.) *Culture, Society and the Media*, London:Methuen.
- Breed, W. (1952, 1980) *The Newspaperman, News and Society*, New York:Arno Press.
- Breed, W. (1955), 'Social Control in the Newsroom: A Functional analysis', *Social Forces*, 33:326-35.
- Cohen, B.C. (1963) *The Press and the Foreign Policy*, Princeton:Princeton University Press.
- Cohen, S. and J. Young (eds) (1973) *The Manufacture of News: A Reader*, Beverly Hills: Sage.
- Compaine, B. (1979) *Who Owns The Media?* White Plains, NY: Knowledge Industry Publications.
- Crouse, T. (1973) *The Boys On The Bus*, New York: Ballatine.
- Curran, J.A. Douglas and G. Whannel (1980) 'The Political Economy of the Human-Interst Story' pp. 288-342 in Anthony Smith (ed.) *Newspapers and Democracy*, Cambridge, MA:MIT Press.
- Dreier, P. (1982) 'Capitalists vs. the Media: An Analysis of an Ideological Mobilization Among Business Leaders', *Media Culture and Society*, 4:11-32.
- Dreier, P. and S. Weinberg (1979) 'Interlocking Directorates', *Columbia Journalism Rcviw*, November/December: 51-68.

- Dunne, D.D. (1969) *Public Officialis and the Press*. Reading M.A.: Addison Wesley.
- Epstein, E.J. (1973) *News From Nowhere*, New York: Random House.
- Fishman, M. (1980) *Manufacturing the News*, Austin: University of Texas Press
- Gaulting, J. and M. Ruge (1970) 'The Structure of Foreign News: The Presentation of Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Foreign Newspapers' pp. 259-98 in Tunstall (eds.).
- Gans, H.U. (1979) *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*, New York: Pantheon.
- Gans, H.J. (1985) 'Are U.S. Journalists Dangerously Liberal?' Columbia Journalism Review, November/December 29-33.
- Gieber, W. (1964) 'News Is What Newspapermen Make It' in L.A. Dexter and D. Manning, White, People, Society and Mass Communications, New York: Free Press.
- Gitlin, T. (1980) *The Whole World Is Watching*, Berkeley: University of California Press.
- Goldenberg, E. (1975) *Making the Press*, Lexington, MA: D.C. Heath.
- Gurevitch, M.T. Bennett, J. Curran and J. Woollacott (eds) (1982) *Culture, Society and the Media*, London: Methuen.
- Hail, S. (1973) 'The Determination of News Photographs', pp. 176-90 in S. Cohen and J. Young (eds) *The Manufacturing of News: A reader*, Beverly Hills: Sage.
- Hallin, D.C. (1983), 'The Media Go to War-From Vietnam to Central America', NACLA Report on the Americas (July/August).
- Hallin, D.C. (1985) 'The American News Media: A Critical Theory Perspective' pp. 121-46 in J. Forrester (eds), *Critical Theory and Public Life*, Cambridge, MA.
- Hallin, D.C. (1986) 'The Uncensored War', *The Media and Vietnam*, New York: Oxford.
- Hallin, D.C. and P. Mancini (1984) 'Speaking of the President: Political Structure and Representational Form in U.S. and Italian Television News', *Theory and Society*, 13:829-50.
- Hartmann, P. and C. Husband (1973) 'The Mass Media and Racial Conflict' pp. 270-83 in S. Cohen and J. Young (eds) *The Manufacture of News A Reader*, Beverly Hills: Sage.
- Herman, E.S. and N. Chomsky (1988) *Manufacturing Consent*, New York: Paththeon.
- Hess, S. (1981) *Thi Washington Reporters*, Washington, DC: The Brookings Institution.
- Hess, S. (1984) *The Government Press Connection*, Washington DC: The Brookings Institution.
- Hughes, H.M. (1940) *News and the Human Interest Story*. Chicago University of Chicago Press.
- Lichter, S.R.S. Rothman and L. S. Lichter (1986) *The Media Elite: America's New Powerbrokers*, Bethesda, MD: Adler and Adler.



Lipstadt, D. (1986) *Beyond Belief: The American Press and the Coming of the Holocaust 1933-1945*, New York: Free Press.

Molotch, H. and M. Lester (1974) 'News as Purposive Behavior: On the Strategic Use of Routine Events, Accidents and Scandals', *American Sociological Review*, 39:101-12.

Murdock, G. (1973) 'Political Deviance: The Press Presentation of a Militant Mass Demonstration' pp. 156-75 in S. Cohen and J. Young (eds) *The Manufacture of News: A Reader*, Beverly Hills: Sage.

Murdock, G. (1982) 'Large Corporations and the Control of the Communications Industries' pp. 118-50 in M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran and I. Woollacott (eds) *Culture, Society and the Media*, London: Methuen.

Paletz, D.P. Reichert and B. McIntyre (1974) 'How the Media Support Local Governmental Authority', *Public Opinion Quarterly*, 35:80-92.

Park, R.E. (1923) 'The Natural History of the Newspaper', *American Journal of Sociology*, 29:273-89.

Pearce, F. (1973) 'How To Be Immoral and III, Pathetic and Dangerous, All At the Same Time: Mass Media and the Homosexual', pp. 284-301 in S. Cohen and J. Young (eds) *The Manufacture of News: A Reader*, Beverly Hills: Sage.

Rivers, W. (1962) 'The Correspondents After 25 Years' *Columbia Journalism Review*, 1: 4-10.

Robinson, M.J., and M.A. Sheehan (1983) *Over the Wire and On TV*, New York: Russell Sage Foundation.

Sahlins, M. (1985) *Islands of History*, Chicago: University of Chicago Press.

Shudson, M. (1978) *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*, New York: Basic Books.

Shudson, M. (1982) 'The Politics of Narrative Form: The Emergence of News Conventions in Print and Televisions', *Deadalus*, 111:97-113.

Sigal, L.V. (1973) *Reporters and Officials*, Lexington, M.A.: Lexington Books.

Smith, A. (1980) *Newspapers and Democracy*, Cambridge, MA: MIT Press.

Tuchman, G. (1972) 'Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Nations of Objectivity', *American Journal of Sociology*, 77:660-79.

Tuchman, G. (1976) 'Telling Stories', *Journal Communication* 26 (Fall): 93-7.

Tuchman, G. (1978) *Making News: A Study in the Construction of Reality*, New York: Free Press.

Weaver, P. (1975) 'Newspaper News and Television News', in D. Cater and R. Adler (eds) *Television as a Social Force*, New York: Praeger.

Weber, M. (1921, 1946) 'Politics as a Vocation', pp. 77-128 in H. Gerth and C.W. Mills (eds) *From Max Weber: Essays in Sociology*.

White, D.M. (1950) 'The Gatekeeper: A Case Study in the Selection of News', *Journalism Quarterly*, 27: 383-90.